

INGLIZ–O‘ZBEK AUDIOVIZUAL TARJIMASIDA MADANIY
MA’NO YO‘QOTISHLARI: INSON TARJIMASI VA GENERATIV SUN’IY
INTELLEKT NATIJALARINING QIYOSIY TAHLILI

Odina Baxodirova Isroilovna

bahodirova89@list.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilidagi audiovizual materiallarni o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan madaniy ma’no yo‘qotishlari inson tarjimasi va generativ sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan tarjimalar misolida nazariy va qiyosiy jihatdan o‘rganiladi. Audiovizual tarjimada madaniy realiyalar, idiomatik birliklar, murojaat shakllari, tarixiy-madaniy ishoralar va milliy qadriyatlarni ifodalovchi birliklarning tarjimada saqlanishi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotning asosiy maqsadi inson tarjimoni va generativ sun’iy intellekt tomonidan taklif etilgan tarjima variantlarini madaniy mazmunning saqlanishi, kontekstga moslik, semantik aniqlik va o‘zbek tilidagi tabiiylik mezonlari asosida qiyoslash uchun nazariy-metodik yondashuv ishlab chiqishdan iborat. Maqolada tavsifiy-qiyosiy tahlil, kontekstual tahlil va tarjima strategiyalarini tasniflash usullaridan foydalanish imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, madaniy ma’no yo‘qotishlarining asosiy ko‘rinishlari hamda ularni aniqlash mezonlari taklif etiladi. Mazkur yondashuv audiovizual tarjima sifatini baholashda inson omili va generativ sun’iy intellekt imkoniyatlarini tizimli o‘rganishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: audiovizual tarjima, ingliz–o‘zbek tarjimasi, madaniy realiyalar, madaniy ma’no yo‘qotilishi, generativ sun’iy intellekt, subtitrlar, tarjima strategiyalari, qiyosiy tahlil, tarjima sifati.

Abstract: This article examines cultural meaning loss in English–Uzbek audiovisual translation through a comparative framework involving human translation and generative artificial intelligence. Particular attention is paid to culture-specific items, idiomatic expressions, forms of address, historical and cultural references, and other elements that may be difficult to transfer across languages and cultures. The study aims to develop a methodological framework for comparing human-produced and AI-generated subtitles according to cultural meaning preservation, contextual appropriateness, semantic accuracy, and linguistic naturalness. Descriptive-comparative analysis, contextual analysis, and the classification of translation strategies are proposed as the main research methods. The article also identifies major types of cultural meaning loss and outlines criteria for evaluating translation quality. The proposed framework may contribute to further empirical research on the role of human translators and generative AI in audiovisual translation.

Key words: audiovisual translation, English–Uzbek translation, cultural references, cultural meaning loss, generative artificial intelligence, subtitling, translation strategies, comparative analysis, translation quality.

Аннотация: В статье рассматриваются потери культурного смысла в аудиовизуальном переводе с английского языка на узбекский на основе сопоставления человеческого перевода и вариантов, созданных генеративным искусственным интеллектом. Особое внимание уделяется культурно-

специфическим единицам, идиомам, формам обращения, историко-культурным отсылкам и другим элементам, передача которых может вызывать трудности при межъязыковом переводе. Цель исследования заключается в разработке методологической основы для сравнения переводов по критериям сохранения культурного смысла, контекстуальной адекватности, семантической точности и естественности узбекского языка. В качестве основных методов предлагаются описательно-сопоставительный, контекстуальный анализ и классификация переводческих стратегий. Также рассматриваются основные типы потери культурного смысла и критерии оценки качества перевода.

Ключевые слова: аудиовизуальный перевод, английско-узбекский перевод, культурные реалии, потеря культурного смысла, генеративный искусственный интеллект, субтитры, переводческие стратегии, сравнительный анализ.

1. Kirish

Globalashuv va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi natijasida xorijiy filmlar, seriallar, hujjatli ko'rsatuvlar hamda boshqa audiovizual materiallarning xalqaro miqyosda tarqalishi kengaydi. Ushbu jarayonda tarjima nafaqat axborotni bir tildan ikkinchi tilga o'tkazish, balki turli xalqlarning madaniy tajribasi, dunyoqarashi va qadriyatlarini yetkazish vositasi sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, ingliz tilidagi audiovizual mahsulotlarni o'zbek tiliga tarjima qilishda manba madaniyatiga xos birliklarning mazmunini saqlash muhim masalalardan biridir.

Audiovizual tarjima subtitrlash, dublyaj va ovoz ustidan tarjima kabi shakllarni qamrab oladi. Mazkur maqolada, asosan, subtitrlar tarjimasiga e'tibor qaratiladi. Subtitrlar tarjimasining o'ziga xosligi shundaki, tarjimon og'zaki nutq mazmunini ekranda o'qiladigan yozma shaklda ifodalashi, bunda vaqt va ekran maydoni cheklovlarini hisobga olishi kerak. Natijada ayrim so'zlar, izohlar yoki madaniy ma'nolar qisqartirilishi, umumlashtirilishi yoxud boshqa ifoda bilan almashtirilishi mumkin.

Madaniy realiyalar tarjimasida tarjimashunoslikda alohida tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi. Nedergaard-Larsen madaniyatga bog'liq birliklarni subtitrlashda bevosita ko'chirishdan tortib, izohlash, parafraz va maqsadli madaniyatga moslashtirishgacha bo'lgan strategiyalarni muhokama qilgan. Pedersen esa subtitrlarda madaniy birliklarni tarjima qilishda saqlash, aniqlashtirish, umumlashtirish, almashtirish va tushirib qoldirish kabi strategiyalarga e'tibor qaratgan. Ushbu yondashuvlar madaniy ma'no yo'qotishlarini aniqlash va tasniflash uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi¹.

So'nggi yillarda generativ sun'iy intellekt vositalarining rivojlanishi tarjima jarayoniga yangi imkoniyatlarni olib kirdi. Bunday vositalar matnni tezkor tarjima qilish, kontekstga mos muqobillar taklif etish va subtitrlarning dastlabki variantlarini yaratishda qo'llanishi mumkin. Biroq ravon va grammatik jihatdan to'g'ri tarjima

¹ Nedergaard-Larsen, B. (1993). Culture-bound problems in subtitling. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 1(2), 207–240. <https://doi.org/10.1080/0907676X.1993.9961214>

har doim ham manba matnidagi madaniy ma'no to'liq saqlanganini anglatmaydi. Shu sababli sun'iy intellekt yaratgan tarjimalarni inson tarjimasi bilan tizimli ravishda qiyoslash zarur.

Tadqiqotning dolzarbligi ingliz–o'zbek audiovizual tarjimasida madaniy ma'no yo'qotishlarini aniqlash, ularning yuzaga kelish sabablarini tushuntirish va inson tarjimasi bilan generativ sun'iy intellekt tarjimasini yagona mezonlar asosida baholash ehtiyojidan kelib chiqadi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz tilidagi audiovizual materiallarning o'zbekcha subtitrlarida madaniy ma'no qay darajada saqlanishini baholashga mo'ljallangan qiyosiy metodik yondashuvni ishlab chiqishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilanadi:

1. Audiovizual tarjimada madaniy ma'no va madaniy realiya tushunchalarini tavsiflash.
2. Madaniy ma'no yo'qotishlarining asosiy turlarini aniqlash.
3. Inson tarjimasi va generativ sun'iy intellekt tarjimasini qiyoslash mezonlarini belgilash.
4. Tarjima strategiyalarining madaniy mazmunni saqlashga ta'sirini o'rganish.
5. Audiovizual tarjima sifatini baholash uchun amaliy modelni taklif etish.

Tadqiqot obyekti ingliz tilidagi audiovizual materiallarning o'zbek tiliga tarjima qilinish jarayonidir. Tadqiqot predmeti esa inson tarjimoni va generativ sun'iy intellekt yaratgan subtitrlarda madaniy ma'noning saqlanishi, o'zgarishi va yo'qotilishidir.

Madaniy ma'no va audiovizual tarjimaning nazariy asoslari

Madaniy ma'no muayyan til birligi bilan bog'liq bo'lgan tarixiy tajriba, ijtimoiy munosabatlar, urf-odatlar, qadriyatlar va umumiy madaniy bilimlarni qamrab oladi. Bunday ma'no ba'zan so'zning lug'aviy mazmunida aniq ifodalansa, ayrim hollarda kontekst, vaziyat, obraz, imo-ishora yoki muayyan madaniy hodisani bilish orqali anglashiladi.

Madaniy realiyalarni bir nechta guruhga ajratish mumkin:

- **Moddiy madaniyatga oid birliklar:** milliy taomlar, kiyimlar, uy-joy turlari va maishiy buyumlar.
- **Ijtimoiy-madaniy birliklar:** qarindoshlik nomlari, murojaat shakllari, ijtimoiy maqom va marosimlar.
- **Tarixiy va geografik birliklar:** tarixiy shaxslar, joy nomlari, muayyan davrga xos tushunchalar.
- **Diniy va an'anaviy birliklar:** diniy marosimlar, urf-odatlar va e'tiqod bilan bog'liq ifodalar.
- **Tilga xos madaniy birliklar:** idiomalar, kinoya, hazil va muayyan jamiyatga xos iboralar.

Bunday birliklarning barchasi ham tarjimada so'zma-so'z berilishi bilan to'liq anglashilmaydi. Masalan, manba tilidagi biror taom nomini o'zbek tiliga transliteratsiya orqali ko'chirish uning nomini saqlashi mumkin, biroq ushbu taomning ijtimoiy yoki tarixiy ahamiyatini o'z-o'zidan tushuntirib bermaydi.

Nedergaard-Larsen (1993) madaniyatga bog'liq birliklarni subtitrlashda tarjima strategiyasini tanlash zarurligini ta'kidlaydi. Pedersen (2007) esa madaniy

birlikni maqsadli madaniyatga xos boshqa birlik bilan almashtirish masalasini ko'rib chiqadi. Bu yondashuvlar tarjima jarayonida shaklni saqlash, ma'noni tushuntirish va tomoshabinga moslashtirish o'rtasida muvozanat mavjudligini ko'rsatadi.

Audiovizual tarjimada mazkur masala yanada murakkablashadi, chunki tomoshabin bir vaqtning o'zida nutq, tasvir, tovush, musiqa va imo-ishoralarni qabul qiladi. Alfaify va Ramos Pinto (2022) madaniy ishoralarni subtitrlashni faqat og'zaki matn bilan cheklamasdan, tomoshabinning audiovizual materialni qanday anglashini ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Demak, madaniy ma'no yo'qotilishini aniqlashda faqat alohida so'zning tarjimasini emas, balki uning kontekstdagi vazifasi va tasvir bilan munosabatini ham tahlil qilish lozim.

Madaniy ma'no yo'qotishlarining asosiy turlari

Madaniy ma'no yo'qotilishi manba matnidagi madaniy axborotning tarjimada to'liq saqlanmasligi, o'zgarishi yoki tomoshabin tomonidan boshqacha anglanishiga olib keladigan holat sifatida izohlanishi mumkin. Bunday yo'qotishlar turli shakllarda namoyon bo'ladi.

Madaniy birlikning tushirib qoldirilishi

Bunda manba matnidagi madaniy ahamiyatga ega birlik tarjimada umuman berilmaydi. Masalan, qahramonning muayyan bayram yoki marosimga ishorasi subtitrdagi tushirib qoldirilsa, tomoshabin voqeaning madaniy kontekstini anglash uchun zarur ma'lumotdan mahrum bo'lishi mumkin.

Biroq tushirib qoldirish har doim ham tarjima xatosi hisoblanmaydi. Agar mazkur axborot tasvir orqali aniq anglashilsa yoki subtitrning vaqt cheklovi sababli ikkinchi darajali ma'lumot qisqartirilsa, bunday yechim muayyan sharoitda o'zini oqlashi mumkin².

Madaniy ma'noning umumlashtirilishi

Bu holatda aniq madaniy birlik kengroq va umumiy tushuncha bilan almashtiriladi. Natijada asosiy voqea mazmuni saqlanishi mumkin, biroq manba madaniyatiga xos xususiyatlar kamayadi.

Masalan, o'ziga xos milliy taom nomining shunchaki "ovqat" deb tarjima qilinishi predmetning umumiy mazmunini saqlaydi, lekin uning madaniy o'ziga xosligini yo'qotadi.

Madaniy ma'noning noto'g'ri talqin qilinishi

Madaniy birlikning so'zma-so'z tarjimasi uning kontekstual vazifasini noto'g'ri ifodalashi mumkin. Idiomalar, kinoyalar va tarixiy ishoralar bunday xatolarga ayniqsa moyildir.

Bunday holatda tarjima grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishi mumkin, ammo tomoshabinga manba matnida nazarda tutilgan ma'noni yetkazmaydi.

Madaniy birlikning maqsadli madaniyatga moslashtirilishi

² Pedersen, J. (2007). Cultural interchangeability: The effects of substituting cultural references in subtitling. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 15(1), 30–48. <https://doi.org/10.2167/pst003.0> Alfaify, A., & Ramos Pinto, S. (2022). Cultural references in films: An audience reception study of subtitling into Arabic. *The Translator*, 28(1), 112–131. <https://doi.org/10.1080/13556509.2021.1898714>

Moslashtirish orqali manba madaniyatiga xos birlik tomoshabinga tushunarliroq shaklda beriladi. Biroq manba madaniyatidagi tushuncha maqsadli madaniyatga xos boshqa tushuncha bilan almashtirilganda, dastlabki birlikning tarixiy, ijtimoiy yoki ramziy xususiyatlari o'zgarishi mumkin.

Shu sababli moslashtirishning muvaffaqiyati faqat tushunarlilik bilan emas, balki muhim madaniy belgilar qay darajada saqlanganligi bilan ham baholanishi kerak.

Pragmatik va hissiy ma'noning yo'qolishi

Ayrim birliklar nafaqat axborot beradi, balki qahramonning munosabati, hazil, kinoya, hurmat, mensimaslik yoki ijtimoiy masofani ham ifodalaydi. Tarjimada ushbu vazifalar yo'qolsa, dialogning kommunikativ ta'siri o'zgarishi mumkin.

Demak, madaniy ma'no yo'qotishlarini baholashda leksik mazmun bilan bir qatorda pragmatik va hissiy qatlamlarni ham hisobga olish zarur.

Inson tarjimasi va generativ sun'iy intellekt tarjimasining qiyosiy xususiyatlari

Inson tarjimoni va generativ sun'iy intellekt o'rtasidagi farqlarni mutlaq ustunlik yoki kamchilik sifatida emas, balki muayyan tarjima vazifasida namoyon bo'ladigan xususiyatlar sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq.

Inson tarjimoni filmning umumiy mazmuni, qahramonlar o'rtasidagi munosabatlar, janr xususiyatlari va tomoshabin ehtiyojlarini hisobga olgan holda tarjima qarorlarini qabul qilishi mumkin. Tajribali tarjimon madaniy birlikning bevosita ma'nosidan tashqari uning yashirin ishoralarini ham tahlil qilishga intiladi. Shu bilan birga, inson tarjimasi ham noto'g'ri talqin, ortiqcha qisqartirish yoki madaniy moslashtirish bilan bog'liq muammolardan xoli emas.

Generativ sun'iy intellekt esa matnning katta hajmini tezkor qayta ishlash, bir nechta tarjima variantini taklif qilish va muayyan ko'rsatmalar asosida matn yaratish imkonini beradi. Biroq natijaning sifati ishlatilgan model, topshiriqning aniqligi, kontekstning to'liqligi va modelga taqdim etilgan materialga bog'liq. Faqat dialog matni asosida yaratilgan tarjima tasvirda namoyon bo'layotgan ramz yoki imo-ishorani hisobga olmasligi mumkin.

Quyidagi jadval qiyosiy tadqiqotda tekshirilishi lozim bo'lgan asosiy jihatlarni ko'rsatadi.

1-jadval. Inson va generativ sun'iy intellekt tarjimasini qiyoslash mezonlari

Mezon	Inson tarjimasi	Generativ AI tarjimasi
Madaniy kontekst	Tarjimonning bilim va tajribasiga bog'liq	Berilgan kontekst va model imkoniyatlariga bog'liq
Idiomalar tarjimasi	Kontekstga mos muqobil tanlashi mumkin	So'zma-so'z yoki kontekstga mos variant taklif qilishi mumkin
Madaniy birliklarni saqlash	Saqlash, izohlash yoki moslashtirishni tanlashi mumkin	Turli strategiyalarni qo'llashi mumkin; natija tekshirilishi kerak

Subtitr cheklovlari	Vaqt va ekran maydonini hisobga olishi mumkin	Cheklovlar aniq ko'rsatilganda ularga mos matn yaratishi mumkin
Tasvir va tovushni hisobga olish	Audiovizual materialni bevosita tahlil qilishi mumkin	Imkoniyatlar ishlatilgan vosita va taqdim etilgan ma'lumotga bog'liq
Tarjima qarorini izohlash	Qarorning sabablarini bayon qilishi mumkin	Izoh taklif qilishi mumkin, lekin izohning o'zi qaror to'g'riligini isbotlamaydi
Natijani tekshirish	Muharrir yoki ekspert ko'rigidan o'tkazilishi mumkin	Inson ekspertining tekshiruvi talab etilishi mumkin

Jadvalda keltirilgan xususiyatlar umumiy qiyosiy taxminlar bo'lib, muayyan inson tarjimoni yoki AI modelining amaldagi natijalari to'g'risida empirik xulosa hisoblanmaydi. Bunday xulosalar bir xil manba materiallari asosida o'tkazilgan tadqiqot bilan tasdiqlanishi lozim.

Tadqiqot metodologiyasi va baholash mezonlari

Inson tarjimasi va generativ sun'iy intellekt natijalarini ishonchli qiyoslash uchun ikkala tarjima bir xil manba matni, kontekst va baholash mezonlari asosida tahlil qilinishi kerak.

Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidagi bir yoki ikkita filmning qisqa sahnalari va ularga tegishli o'zbekcha subtitrlar tanlanishi mumkin. Tanlanadigan materialda madaniy realiyalar, idiomalar, murojaat shakllari va tarixiy-madaniy ishoralar mavjud bo'lishi maqsadga muvofiq. Mualliflik huquqi bilan himoyalangan materiallardan foydalanishda tegishli talablar hisobga olinishi lozim.

Tadqiqot quyidagi bosqichlarda amalga oshirilishi mumkin:

1. Film yoki sahnalarni tanlash va manba dialoglarini transkripsiya qilish.
2. Manba dialoglaridagi madaniy birliklarni aniqlash va tasniflash.
3. Mavjud inson tarjimasi yoki professional subtitrlarni to'plash.
4. Xuddi shu dialoglar uchun generativ sun'iy intellekt yordamida tarjima yaratish.
5. Har bir birlikning inson tarjimasi va AI tarjimasidagi ifodasini qiyoslash.
6. Natijalarni oldindan belgilangan mezonlar bo'yicha baholash.
7. Kuzatilgan farqlarni sifat va miqdor jihatidan tahlil qilish.

Agar professional inson tarjimasi mavjud bo'lmasa, tajribali tarjimon tomonidan yaratilgan tarjimadan foydalanish mumkin. Bunda tarjimonning malakasi, tarjima sharoiti va subtitr tayyorlash talablari qayd etilishi lozim.

AI bilan tajriba o'tkazilganda model nomi, foydalanilgan sana, topshiriq matni, berilgan kontekst va natijaga keyinchalik tahrir kiritilgan-kiritilmagani qayd etilishi kerak. Bu talablar tajribaning takrorlanishi va natijalarning tekshirilishini osonlashtiradi.

Tarjima sifatini baholash modeli

Maqolada madaniy ma'no yo'qotishlarini baholash uchun beshta mezonan iborat amaliy model taklif etiladi.

Madaniy ma'no yo'qotishlarini kamaytirish yo'llari

Ingliz–o'zbek audiovizual tarjimasida madaniy ma'noni imkon qadar saqlash uchun bir nechta yondashuvdan foydalanish mumkin.

Birinchidan, tarjimadan oldin manba materialining madaniy kontekstini o'rganish lozim. Filmning tarixiy davri, voqealar joyi, qahramonlarning ijtimoiy mavqei va ular o'rtasidagi munosabatlar ayrim birliklarning ma'nosini aniqlashga yordam beradi.

Ikkinchidan, tarjima strategiyasi birlikning vazifasiga qarab tanlanishi kerak. Ba'zi hollarda madaniy birlikni asl shaklida saqlash, boshqa hollarda esa qisqa izoh berish yoki funksional muqobil tanlash maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda maqsad faqat tomoshabinga tushunarli matn yaratish emas, balki manba madaniyatining muhim belgilarini imkon qadar yo'qotmaslikdir.

Uchinchidan, generativ sun'iy intellektdan foydalanilganda unga dialogning oldingi va keyingi qismlarini, qahramonlar haqidagi zarur ma'lumotlarni va subtitrlar cheklovlarini taqdim etish tavsiya etiladi. Bu usul natijani yaxshilashi mumkin, biroq uning samarasi alohida sinov orqali tekshirilishi lozim.

To'rtinchidan, AI yaratgan subtitrlar inson tarjimoni yoki muharriri tomonidan tekshirilishi kerak. Bunda faqat grammatik xatolar emas, balki madaniy ishoralar, kinoya, idiomalar va ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi birliklar ham ko'rib chiqiladi.

Beshinchidan, sifatni baholashda bir nechta ekspert fikridan foydalanish maqsadga muvofiq. Baholovchilar uchun bir xil mezonlar va aniq ko'rsatmalar ishlab chiqilishi, baholashdagi farqlar qayd etilishi kerak. Bu jarayon subyektiv qarashlarning natijalarga ta'sirini kamaytirishga yordam beradi.

Xulosa;

Ingliz–o'zbek audiovizual tarjimasida madaniy ma'no yo'qotishlari tarjimaning leksik va grammatik jihatlar bilan cheklanmaydigan murakkab hodisadir. U madaniy realiyalarni tushirib qoldirish, umumlashtirish, noto'g'ri talqin qilish, moslashtirish yoki pragmatik vazifasini yo'qotish shaklida namoyon bo'lishi mumkin. Bunday holatlarni to'g'ri baholash uchun manba birlikning lug'aviy ma'nosi bilan bir qatorda uning madaniy va kommunikativ vazifasini ham hisobga olish zarur.

Inson tarjimasini va generativ sun'iy intellekt tarjimasini qiyoslashda bir xil material va yagona baholash mezonlaridan foydalanish muhimdir. Mazkur maqolada semantik aniqlik, madaniy mazmunning saqlanishi, kontekstual moslik, pragmatik adekvatlik va o'zbek tilidagi tabiiylikdan iborat besh mezonli baholash modeli taklif etildi. Ushbu model inson va AI tarjimalarini tizimli tahlil qilish uchun boshlang'ich metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Shu bilan birga, maqolada keltirilgan shartli misollar hamda nazariy mulohazalar asosida inson tarjimasini yoki generativ sun'iy intellektning mutlaq ustunligi haqida xulosa chiqarib bo'lmaydi. Buning uchun real film subtitrlari asosida korpus tuzish, tarjima variantlarini mustaqil ekspertlar yordamida baholash va natijalarni miqdoriy hamda sifat jihatidan tahlil qilish talab etiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda ingliz tilidagi filmlardan madaniy birliklar korpusini shakllantirish, bir nechta generativ sun'iy intellekt vositasining natijalarini

qiyoslash va o'zbek tomoshabinlari ishtirokida tarjima variantlarining tushunarligini tekshirish maqsadga muvofiq. Bunday tadqiqotlar audiovizual tarjimada madaniy ma'no saqlanishini chuqurroq tushunish hamda inson tarjimoni va sun'iy intellekt hamkorligining samarali usullarini aniqlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nedergaard-Larsen, B. (1993). Culture-bound problems in subtitling. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 1(2), 207–240. <https://doi.org/10.1080/0907676X.1993.9961214>
2. Pedersen, J. (2007). Cultural interchangeability: The effects of substituting cultural references in subtitling. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 15(1), 30–48. <https://doi.org/10.2167/pst003.0>
3. Alfaify, A., & Ramos Pinto, S. (2022). Cultural references in films: An audience reception study of subtitling into Arabic. *The Translator*, 28(1), 112–131. <https://doi.org/10.1080/13556509.2021.1898714>
4. Zhang, Y., Mahfoodh, O. H. A., & Tan, D. A. L. (2024). A corpus-based evaluation of English-Mandarin cultural references between fansubbing and official subtitling. *Journal of Intercultural Communication*, 24(1). <https://doi.org/10.36923/jicc.v24i1.291>
5. El-Farahaty, H., & Alwazna, R. Y. (2024). Translating cultural references and sensitive elements between Arabic and English: Netflix subtitles as a case study. *SAGE Open*. <https://doi.org/10.1177/21582440241258293>
6. Trincanato, E. (2009). Translating films, translating cultures: The adaptation of the cultural references to the Italian audience. *The Journal of Translation Studies*, 10(4), 319–338. <https://doi.org/10.15749/jts.2009.10.4.012>
7. *Subtitling of culture-bound terms: Strategies and quality assessment*. (2019). PubMed Central. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6462774/>